

Відгук

офіційного опонента

докторки філологічних наук Пупурс Ірини Володимирівни

на дисертацію Панько Оксани Іванівни

«РЕЦЕПТИВНИЙ ДИСКУРС ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПОЕТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ РОАЛЬДА ДАЛА»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн.

Роальд Дал (1916 – 1990) – відомий англомовний письменник, норвежець за походженням, родовід якого пов'язують із славетним В.І. Далем (1801 – 1872). Довгий час Р. Дал писав для дорослих і вважався майстром коротких оповідань, але світову популярність він отримав як автор творів для дітей. Дитяча література Р. Дала неодноразово ставала предметом вивчення зарубіжних та вітчизняних літературознавців (К. Паулінг, Г. Босмаян, Марк І. Вест, О. Петренко та ін.). І наразі нам пропонується ще одне літературознавче прочитання – це дисертація Панько Оксани Іванівни під назвою «РЕЦЕПТИВНИЙ ДИСКУРС ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПОЕТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ РОАЛЬДА ДАЛА».

Дисертантка провела комплексний аналіз поезики текстів Роальда Дала («Джеймс та гігантський персик», «Чарлі і шоколадна фабрика», «Чарівний палець», «Фантастичний містер Лис», «Чарлі і великий скляний ліфт» та ін.) крізь рецептивний дискурс дитячої літератури. Більшою мірою її увага була зосереджена на проблемах рецептивного простору і концепції читача-дитини. Власне, у цьому полягає актуальність і новизна цієї роботи.

Використовуючи теоретичні напрацювання щодо літературної рецепції вітчизняних і зарубіжних дослідників, Панько Оксана Іванівна описала суттєві складові рецептивної теорії у контексті дитячої літератури, розкрила рецептивний бік поезики літературних казок британського автора, вплив його творів на формування дитячої рецепції та ін.

Дисертаційне дослідження Панько О.І. складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (211 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з них 196 – основного тексту. Тобто, оформлення й обсяг роботи цілком відповідає всім вимогам, які передбачені для кандидатських дисертацій.

Перший розділ цього дослідження, де розроблено теоретико-методологічну стратегію щодо рецептивного дискурсу дитячої літератури, на мою думку, є переконливим і достатньо вдалим.

Так, у підрозділі 1.1. (*«Рецептивна естетика дитячої літератури: концептуалізація понять»*) характеризуються такі терміни рецептивної поетики, як поняття «естетичного та еферентного прочитання», «транзакція» (Л. Розенблатт), «трансформація» (Н. Голланда), «імпліцитний читач», «лакуни» (В. Ізера), «горизонт сподівань» (Г.Р. Яуса), «поінформований читач» (С. Фіш), «бібліопсихологія» (М. Рубакіна) та ін. Аналізуються і українські студії, де говорилося про читача як учасника літературного процесу (праці І. Франка, О. Потебні, Г. Сивоконя, М. Ігнатенка, Г. Клочека, О. Червінської, М. Зубрицької). При цьому дисертанткою формується цікавий термінологічний апарат для своєї наукової праці.

У наступному підрозділі 1.2. (*«Рецептивний простір читача-дитини: вікова класифікація та рівні сприйняття»*) запропоновано класифікацію читача-дитини («читач-гравець», «читач-герой» та «мислячий читач»), яку створено керуючись категоріями Джозефа Еппларда, представлені у книзі «Becoming a reader. The experience of Fiction from Child hood to Adulthood». Імпонує, що О. Панько комплексно описала поняття «читач-дитина», враховуючи як наукові розробки літературознавства, так і психології, педагогіки, соціології.

Підрозділ 1.3. (*«Комунікаційна площина автор-текст-читач: взаємодія парадигм автор-читач і текст-читач»*) – це здебільшого характеристика різних іпостасей дитячого письменника («автор як читач», «автор як наратор», «автор як педагог») та їхнього впливу на формування читацької оцінки дитини. Також тут дослідниця аргументовано демонструє, що жанрова природа текстів, фольклорні традиції, система образів дозволяють простежити взаємодію між текстом та читачем-дитиною. І це не викликає сумнівів. Але з деякими спостереженнями дисертантки можна посперечатися. Приміром, на сторінці 70 дисертації нею відзначено, «що читача-гравця приваблює в текстах світ тварин». А чому не люди, не олюднена техніка, не лялькові персонажі та ін.? Хотілося б, щоб Оксана Іванівна прояснила цей момент детальніше.

Привертає увагу й підрозділ 1.4. (*«Читацький відгук реципієнта-дитини (на матеріалі експериментальних спостережень»*). По-перше, такого плану дослідження є рідким явищем у сучасному вітчизняному літературознавстві. По-друге, читацький відгук став об'єктом кандидатської роботи. По-третє, аналіз майже 300 конкурсних робіт учнів Донецької області дав змогу дисертантці з'ясувати й осмислити процес творення читацької оцінки учнів у фокусі категорій «читач-гравець», «читач-герой», «мислячий читач», «читач-інтерпретатор». Разом із тим виникло питання: «Чи користувалися учні при написанні відгуків певним шаблоном (системою запитань, які розроблені для відповідного віку школяра)?». Мені здається, що мав місце прямий (учні писали за відповідним зразком) або опосередкований (учнів учили писати за відповідним зразком) вплив на ті результати, які представлені у таблиці на

сторінці 81 дисертаційного дослідження. Тому слід було врахувати і ці обставини навчального (шкільного) процесу.

У розділі другому розглянуто критичну рецепцію творчості Р. Дала. Спочатку дисертантка проаналізувала літературні казки письменника у порівнянні з фольклорно-авторськими традиціями англійської дитячої літератури (підрозділ 2.1. – *«Літературна казка Р. Дала та становлення англійської дитячої літератури»*), де було відзначено інтертекстуальний ефект поетики народних казок, пригодницького роману, анімалістичних історій, жанру фентезі. Далі О. Панько уважно простудіювала декілька розвідок, в яких висвітлювалося питання читацького сприйняття творів Р. Дала та їхнього впливу на читачів-дітей (підрозділ 2.2. – *«Літературознавчий контекст і критична рецепція творчості Р. Дала»*). Її дослідницькими об'єктами стали: стаття Г. Босмаян про «Чарлі і шоколадну фабрику» (*«Charlie and the Chocolate Factory and ot her Excremental Visions...»*, 1985), «Регресія та поділ власного «я» у «Джеймсі та гігантському персику» та «Гротеск та тема табу в гумористичних творах для дітей» Марка І. Веста (1999), «Денні – чемпіон світу» Зохар Шевіт (1986) та дисертаційна робота Оксани Петренко (*«Ономастика дитячих творів Роальда Дала»*, 2010). Як відомо, думки критиків дитячої творчості Р. Дала були абсолютно різними, навіть полярними. Одні вважали, що його тексти негативно діють на психіку дитини, провокують дитячу агресивність, інші – несуть терапевтичний характер, «створюють чудовий зв'язок з внутрішнім світом дитини» (за словами Д. Старрок). Дисертантка, якщо зважати на її висловлювання («Щодо певних агресивних сюжетних елементів у тексті, про які згадує Г. Босмаян, зазначимо, що вони можуть слугувати певною терапією, заспокоєнням для дитини, бо частково в них роз'яснено окремі правила, за якими функціонує світ, але з розумінням того, що читачем є дитина», С.101 дисертаційної роботи) підтримує позитивні оцінки. Разом із тим, мені здається, що в цьому підрозділі бракує абзацу про те, як змінювались вектори критичної літератури щодо творчого доробку Р. Дала від 60-х років ХХ ст. і до наших днів. Адже кожний історичний період, безумовно, впливав на формування позитивних або негативних відгуків і рекомендацій. Хотілося, щоб дисертантка сказала декілька слів про еволюцію критичних оцінок Р. Дала та дала відповідь на дотичне питання – «У наші дні рекомендують чи не рекомендують дітям читати казкові повісті Р. Дала зарубіжні та вітчизняні критики, педагоги, психологи?».

Логічно й аргументовано, на матеріалі бібліографічних праць про Р. Дала та його епістолярію, описала О. Панько авторську інтенцію Р. Дала (підрозділ 2.3. – *«Авторська інтенція та поетика творів Р. Дала»*). Погоджуємося з дисертанткою, що ключовими складовими творчості Р. Дала, які розкривають усвідомлення письменником образу свого читача, є «тематика текстів Р. Дала й особливості розкриття в них тем табу», «фольклорні мотиви та система образів

як матеріал, через який автор комунікує зі своїм читачем», «авторське розуміння природи сприйняття читача-дитини та вміння Р. Дала бачити світ під дитячим кутом зору» (сторінка 107 дисертаційної роботи).

Уміло проведено й рецептивний аналіз листування Р. Дала з дітьми, їхніми вчителями та батьками (підрозділ 2.4. – «*Рецептивний аналіз епістолярної спадщини Р. Дала*»). О. Панько скористалася листами з опублікованого архіву письменника (Roald Dahl. Letters to children, RD 010701), які до сих пір біографами Р. Дала ґрунтовно не вивчалися. Тобто, Оксана Іванівна є першою дослідницею, яка продемонструвала цю частину епістолярної спадщини Р. Дала у фокусі розуміння його авторської інтенції та рецепції його творчості.

«*Рецептивна поетика літературної казки Роальда Дала*» – це назва третього дисертаційного розділу, де використовуючи надбання попередників, які писали про творчість англійського письменника, дослідниці вдалося додати своїх нюансів до розуміння Далевого казкового світу на тематичному, семантичному та інших рівнях. Зокрема, вона описала особливості дитячої рецепції через аналіз художнього простору образу «фабрики» (підрозділ 3.1.2. – «*Соціальна утопія та ідеальний простір читача-дитини: «Чарлі і шоколадна фабрика*») та презентувала рецепції читача-героя і читача-гравця шляхом вивчення системи персонажів (дівчинки Софі, образів тварин) (підрозділ 3.2. – «*Специфіка системи образів*»). Цікаво та фахово написано й підрозділ 3.3. («*Модуси текстових стратегій у творах Р. Дала*»), в якому ключові авторські текстуальні стратегії (фольклорні, фантастичні та інші мотиви, які формують читацьке уявлення про світ речей; жанрова природа тексту; система образів; прийоми гумору та гротеску; лексико-стилістичні особливості, авторський ідіолект) проаналізовано на матеріалі повістей «Чарлі і великий скляний ліфт», «Сім'я Дурків», «Чудодійні ліки Джорджа». При цьому прогноуються можливі реакції та оцінки читача-дитини.

Також Панько О. дослідила образ імпліцитного читача у повісті «Денні – чемпіон світу» та простежила формування інтерпретаційної картини реципієнтом-дитиною з урахуванням комунікаційної моделі «автор – текст – читач» у повісті «Відьми» та казці «Матильда» (підрозділ 3.4. – «*Читач-дитина та його рецептивний простір*»).

Загалом дисертаційне дослідження Панько О. справляє приємне враження. Хоча є і певні недоліки. Приміром, пишучи про «транзактивну теорію»/«трансформацію» американського науковця Нормана Голланда, варто цитувати оригінальний текст, а не його інтерпретацію – дисертацію О. Шумської (С.28 дисертаційної роботи). Слід було наводити й цитати з самих текстів Р. Дала, а не з їхніх україномовних перекладів (С.196 дисертаційної роботи та ін.). Зустрічаються і технічні огріхи, як-от пропущена літера в

написанні прізвища Holland (С.227 дисертаційної роботи) та ін. Не зрозуміло, чому дослідниця не скористалася термінами «лакуни» (В. Ізера) та «горизонт сподівань» (Г.Р. Яуса), адже це тільки покращило б роботу. Доречно було б оцінити і якість українських перекладів, які виконав В. Морозов. Доцільно було б пояснити, наскільки змінюються або не змінюються читацькі враження від оригіналів та їхніх україномовних перекладів.

Утім, вищезначені зауваження й побажання ніяк не зменшують наукової цінності дисертації О. Панько. Робота склалася. Вона є професійною, вивіреною, наповненою оригінальними спостереженнями та логічними аналізами. Всі поставлені завдання, які перелічено, зокрема, в авторефераті, були успішно реалізовані. Автореферат повністю відтворює зміст дисертації.

Також дисертаційне дослідження О. Панько належним чином апробовано: на засіданнях кафедри літературознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія», на всеукраїнських і міжнародних конференціях, на науково-практичних семінарах Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Основні результати дослідження відбито у 12-ти наукових статтях, які опубліковані у фахових виданнях України (6) та фахових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах (1).

За змістом і формою кандидатська дисертація «Рецептивний дискурс дитячої літератури: поетологічні аспекти творчості Роальда Дала» О. Панько повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за №567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України за №656 від 19 серпня 2015 р., №1159 від 30 грудня 2015 р., №567 від 27 липня 2016 р.). Отже, Панько Оксана Іванівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн.

доктор філологічних наук

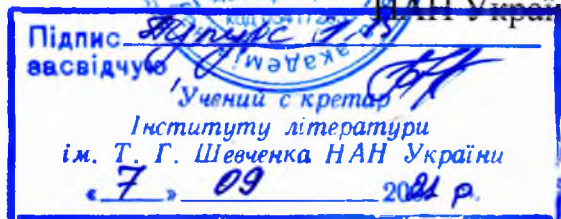
Пупурс Ірина Володимирівна,

старший науковий співробітник

відділу компаративістики

Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка

НАН України

7 вересня 2021 р.